

LA CONSTRUCCIÓ D'UN MAPA DE
L'ALUMNAT IMMIGRANT ESTRANGER.
ELEMENTS DE REFLEXIÓ SOBRE
LA CATEGORIA EMPRADA

Josep Miquel Paludàrias Martí

1. LA CONSTRUCCIÓ D'UN MAPA ESCOLAR

La creixent presència d'alumnat originari del Tercer Món que s'incorporà a partir del curs 1987-1988 a les escoles de les comarques de Girona, provocà, com en altres parts de l'Estat, que s'iniciés un debat entorn a la diversitat cultural en l'escola, que es recolzava, sovint, més en arguments quantitativs i culturalistes que en pedagògics.

Aquesta situació, ens dugué a considerar la necessitat de clarificar i obtenir una sèrie de dades, sobre els fills i filles d'immigrants estrangers escolaritzats, a través de l'elaboració d'un mapa escolar.¹

Haviem comprovat que les dades existents fins al moment no eren fiables i suficients si es volien prendre com un dels elements per aproximar-nos a la diversitat cultural en l'espai escolar. Puix que en les fonts consultades, quan es categoritzava l'alumnat, es barrejaven conceptes que esbiaixaven considerablement la població, ja que, s'utilitzava, simultàniament, el concepte de nacionalitat i el de cultura.

Ens plantejàrem, aleshores, que calia saber quants eren i de quins països venien. O bé, si els fills i filles de les minories culturals d'origen immigrant estaven escolaritzats. Quines zones de concentració es donaven i en quines escoles.

1. Aquest mapa s'ha realitzat dins de la recerca, finançada per la DGICYT, que ha desenvolupat l'equip format per: J. L. Alegret, X. Besalú, T. Cabruja, A. Gifreu, S. Marquès i J. M. Paludàrias, de la Universitat de Girona.

Quina era la seva llengua materna i quines llengües empraven segons l'interlocutor o el context de la relació.

En definitiva, no sabíem quin era el perfil sociocultural de l'alumnat objecte de la nostra recerca, la qual cosa dificultava iniciar l'anàlisi sobre la situació escolar d'aquests escolars, ja que, segons unes fonts eren molts, o segons altres el problema era la incorporació tardana a l'escola, o les dificultats de comunicació entre professorat i alumnat, degut a la diversitat de llengües i cultures que per primer cop entraven a l'escola de manera significativa.

Aquests són, entre d'altres, els motius i les necessitats de construir un mapa escolar de l'alumnat immigrant d'origen estranger. Érem conscients que les dades obtingudes eren per nosaltres un referent que ens permetia iniciar una línia d'investigació i que el contacte amb els centres escolars, era un pas que ens ajudaria posteriorment a l'aproximació al discurs dels equips directius; a l'anàlisi de la política educativa del Departament d'Ensenyament; a recollir la posició de les diverses entitats i institucions implicades en l'escolarització, des de les associacions de pares d'alumnes als sindicats; per finalitzar, amb una etnografia escolar que ens permetés avaluar l'impacte dels discursos en la vida escolar.

En definitiva, l'obtenció de les dades, ha estat més un pas de la recerca que l'objectiu final de la mateixa, ja que les xifres pertanyen a una població sotmesa a un notable procés de canvi, com constatarem durant la recollida de dades, degut a la política migratòria del Govern i als fluxos migratoris.

2. LA CATEGORITZACIÓ DE POBLACIÓ OBJECTE D'ESTUDI

Un primer pas que calia realitzar en el procés d'investigació, era l'anàlisi sobre la categorització de la població objecte d'estudi, tres conceptes concorrien quant els objectius de la recerca: el seu paper com a alumnat en una escola d'educació primària, el d'estrangers quant al concepte jurídic de nacionalitat i el d'immigrant, en funció del procés migratori de l'alumne o dels seus pares.

Ens interessava arribar a través d'ells al concepte cultura, a fi de percebre la diversitat cultural que aporten a l'escola i donar uns primers passos que ens aproximessin al procés d'escolarització d'aquest alumnat.

Decidirem que la nacionalitat, del seu pare o de la seva mare, ens permetria una aproximació a l'origen cultural de l'alumnat.

Es considerà que la població d'interès, estava formada per tots els fills i filles de pares d'origen estranger en edat escolar, és a dir, de pre-escolar 3a a octau d'EGB, que assistien a centres públics i privats, independentment de si l'alumnat havia nascut a l'Estat espanyol o a fora. Sospesàrem que el nucli familiar era el lloc on es transmet la cultura en la que l'alumnat realitzava els seus primers aprenentatges, el que ens aproximava a la cultura en la que els escolars havien

estat inicialment educats, és a dir llengua, concepte del temps, valors, la cultura tradicional, la religió, etc.

2.1. ELEMENTS PER LA REFLEXIÓ SOBRE LA CATEGORIA EMPRADA

1. *Concepció culturalista*

La cultura d'origen, o cultura transmesa pels pares, no és una cultura estàtica, on l'antecedent és la cultura dels immigrants, ancorada en el passat. El referent és un concepte dinàmic de cultura que defuig de plantejaments culturalistes que atribueixen a la variable cultura diferències entre la cultura d'origen i la cultura de recepció, que són utilitzades com elements discriminatoris.

La cultura d'origen, ben segur que ha estat modificada i s'està modificant, pels processos d'aculturació i enculturació que comporta, com a mínim, l'adaptació a la societat d'acollida.

2. *El concepte d'estranger*

Aquest es pot aplicar en dues vessants: el jurídic, en la que s'implica el concepte nacionalitat, i el d'estranger, en funció del lloc de naixement.

- a) En el primer cas, s'ha constatat que aproximadament un 50 % de l'alumnat categoritzat com a estranger és de nacionalitat espanyola o gaudeix de doble nacionalitat, atenent-se als convenis signats per l'Estat espanyol.
- b) Més del 50 % de la població, independentment de la seva nacionalitat, ha nascut a Espanya. El que ens fa considerar que gran part d'aquests alumnes són autòctons d'origen estranger.

En resum, el concepte d'estranger no es pot prendre com a referent a l'hora d'abordar la diversitat cultural en els centres escolars. L'estranger és un referent jurídic, que sovint ens allunya del concepte cultura.

3. *El concepte immigrant*

Immigrar forma part d'un projecte més complex, el migratori, que completa per l'acció d'emigrar. S'és emigrant i immigrant alhora, el que implica una situació a cavall entre la cultura d'origen i la cultura d'acollida, entre el passat i el futur. Condicionat, aquest últim, per l'estatus jurídic al que l'immigrant i la seva família podran optar, segons la seva nacionalitat, que supedita el procés d'inserció en la societat d'acollida.

A la població immigrant treballadora, se l'assimila en el pla cultural i en el sociolaboral, ja que se'ls situa en una posició marginal des de la perspectiva social i en un estatus socioprofessional precari i inestable.

4. La dualitat tradició/modernitat

El concepte de cultura que s'ha utilitzat per explicar la situació escolar de les minories culturals d'origen immigrant no parteix de la dicotomia etnocentrista, tradició/modernitat, cultura en procés de desenvolupament/cultura desenvolupada, en la relació cultura d'origen/cultura d'acollida.

El que volen conservar alguns immigrants és la seva cultura tradicional, la seva llengua, elements que no poden emprar-se per categoritzar les cultures antigues i modernes.

5. Els handicaps socioculturals

Cal distanciar-se de posicions culturalistes que consideren la població immigrant portadora d'una sèrie de dèficits inherents a la cultura d'origen, que dificulten la seva integració social i escolar. Aquestes anàlisis parteixen de:

- a) la cultura transmesa pels pares, la cultura familiar, és la causa de les dificultats escolars de l'alumnat, degut als dèficits propis de la cultura d'origen.
- b) les dificultats per adaptar-se a l'escola són predefinides per dèficits lingüístics de desenvolupament personal que tenen el seu origen en el conflicte cultural, provocat per llacunes en la cultura d'origen.

O, en paraules de Poinard M.,² la tendència és "confondre la causa per l'efecte", a imputar a preteses distàncies culturals i errades d'integració, el que són resultats de carències urbanístiques, de polítiques d'integració, de manca de recursos escolars, humans i materials, que dificulten l'escolarització d'alumnat, o de discursos pedagògics que interpreten el fracàs escolar com la causa d'un *handicap* sociocultural inherent a la cultura d'origen.

2.2. COM CATEGORITZA L'ESCOLA

En les diverses visites que es realitzaren als centres escolars en la construcció del mapa escolar, es copsà i posteriorment confirmà, a través de l'anàlisi del discurs dels equips directius, que l'escola utilitza el concepte estranger, per categoritzar l'alumnat originari d'un país o d'una cultura, a la que es conceptualitza de prestigi. Així, és estranger l'alumnat d'origen comunitari o de potències industrials i comercials en el context econòmic mundial, com per exemple, l'alumnat originari del Japó.

2. POINARD M. «L'insaisissable objet d'une recherche "à problèmes"». *Migrants-Formation*. [C.N.D.P.], núm. 90 (1992), p. 6-21.

Aquest alumnat, l'estranger, és categoritzat, en alguns casos i en funció del prestigi social de la família, com a integrat, exhibint-se elements que recolzen la cultura d'aquest alumnat com a prestigiosa, en relació a la cultura d'acollida.

Es categoritza com a immigrant l'alumnat originari del Tercer Món, al que, en contradisposició a l'anterior, se'l classifica dins d'una immigració econòmica i fluctuant, que considera l'alumnat d'origen immigrant, de pas. En aquesta categorització es situa l'alumnat d'espais culturals que no gaudeixen de prestigi en la cultura d'acollida, o que es considera distants, socialment i culturalment de la cultura d'acollida.

Aquests darrers són els casos de l'alumnat d'origen magrebí, o de Gàmbia, entre d'altres països i cultures.

Aquest alumnat se'l considera integrat quan s'observa en ell un procés d'assimilació que el distància de la que es conceptualitza com la seva cultura d'origen.

3. CONCLUSIÓ

L'anàlisi sociopedagògica sobre la importància que l'escola adopti un pedagogia que reconegui i impliqui la diversitat cultural, no pot tenir, com a únics elements de partida, conceptes com el d'estranger i immigrant. La diversitat cultural és un fet social que neix del propi desenvolupament de la societat.

Si no s'elabora un discurs pedagògic que reconegui aquest desenvolupament com a propi, el que dominarà a l'escola quan es parli de pedagogia en la diversitat cultural, és la problematització de la diversitat cultural. I es produirà la sectorització en els centres amb alumnat d'origen immigrant estranger d'un pedagogia que cerca l'intercultural, més com a teràpia per a la marginació, que com alternativa per una societat pluricultural.

